

**MONINAISUUS JA SOSIAALINEN
OIKEUDENMUKAISUUS
VARHAISKASVATUKSESSA**

Tampere 5.10.2017
Heini Paavola, KT

MONINAISUUS (DIVERSITY) IHMISESSÄ

JOKAINEN ON MONINAINEN JA SAMALLA MYÖS MONIKULTTUURINEN

Moninainen, **diverse**

- Kieli
- Etnisyys; rotu
- Kansallisuus
- Kyvykkyys
- Sukupuoli
- Seksuaalinen suuntautuminen
- Uskonto
- Sosioekonominen asema (sosiaaliluokka)
- Asuinpaikka
- Koulutus
- Maahanmuuttajuus
- JNE. JNE. JNE

Lapsella on jo syntymässään tarina, joka on sidoksissa hänen vanhempiensa tarinaan.

MUTTA

Lapsen tarina tulisi erottaa vanhempien tarinasta.

Eroamme aina toisistamme ominaisuuksiemme perusteella.

Tila, paikka, aika merkityksellisiä!

Onko joku ominaisuus erottelevampi kuin joku toinen?
Miksi?

SOSIAALINEN OIKEUDENMUKAISUUS

Tasa-arvo

Yksilöt ja ryhmät tulisi ottaa huomioon tarpeitteinensa mukaisesti

→ oikeudenmukainen kohtelu

→ antaa mahdollisuuden ehkäistä erontekoja eli kiusaamista, syrjintää ja rasismia
(Ryan & Rottmann, 2007)

EQUALITY

EQUITY

**Miten moninaisuus otetaan huomioon
päiväkotisi/työpaikkasi
päivittäisissä toiminnoissa?**

PIAGETILAINEN KEHITYSPSYKOLOGINEN AJATTELU OHJANNUT KASVATUSTA

Taustojen
huomiointi?

- lapsi kehittyy ennalta määrätyn systeemin mukaisesti
 - *kritisoitu* biologisesti määritellystä universaalista ideologiasta, yleistämisestä, sosiokulttuuristen tekijöiden huomiotta jättämisestä, samoin sukupuolen, etnisyyden ja historiallisen kontekstin huomiotta jättämisestä
 - keskiarvoja kuvastavat käyrät yms. ohjaavat keskiluokkaiseen, erityisesti länsimaiseen ajatteluun

Moninaisuuden
näkeminen?

Nouseeko kelpoisuuden ongelma – Kuka on
kelpoinen/kuka ei?

MONINAISUUS JA SOSIAALISEN OIKEUDENMUKAISUUDEN HUOMIOIMINEN TOIMINNASSA → MONIKULTTUURISUUSKASVATUS (SIRAJ-BLATCHFORD & CLARKE, 2000)

1. Moninaisuus (sukupuoli, sosiaaliluokka, kieli, uskonto, kyvykkyys jne.) nähdään ongelmana ja toiminnassa ei oteta huomioon lasten erilaisia taustoja. Toiminta on erottelevaa.
2. Lasten tarpeet tunnistetaan, mutta edelleenkin niitä ei oteta huomioon toiminnassa. "Kulttuuria" käytetään helppona selityksenä lasten eroille.
3. Tarpeet huomioidaan ja moninaisuus nähdään positiivisesti, mutta toimintatavat eivät ole relevantteja. Tarkoitus hyvä.
4. Moninaisuus arvostettua, mikä näkyy opetussuunnitelmassa ja oppimisympäristössä.
5. Moninaisuutta arvostavia toimintatapoja, syrjinnän ja rasismin vastustaminen. Mahdollisuuksien luominen kaikille.
6. Toiminta, joka haastaa epätasa-arvoisuuden ja nostaa esiin sosiaalisen oikeudenmukaisuuden. Huomiota rakenteellisen syrjintään ja valtasuhteisiin, jotka estävät oikeudenmukaisuutta.

MONIKULTTUURISUUSKASVATUS

Monikulttuurisuuskasvatuksen taustalla on näkemys **sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta**, kasvatuksellisesta **tasa-arvosta** ja siitä, että jokainen lapsi saavuttaisi potentiaalinsa ja kehittyisi sosiaalisesti tiedostavaksi aktiiviseksi kansalaiseksi.

Tavoitteena on kaikkien lasten yhdenvertaiset edellytykset oppimiseen ja osallisuuteen.

MYYYTTI 1.

1. Monikulttuurisuuskasvatus on tarkoitettu vain ei-valtaväestöön kuuluville; usein ei-valkoihoisille maahanmuuttajille.

- Valtaväestö irrallaan moninaisuuskeskustelusta tai eivät koe/näe sen koskevan heitä
- Taustalla myös näkemys siitä, että kaikki kulttuurinen pääoma ei ole yhtä arvokasta
 - tarvitaan lisäkoulutusta, jotta päästän ”samalle viivalle” valtaväestön tasolle

Ihmiset arvostavat ja osaavat erilaisia asioita - saman tarjoaminen ei ole riittävää.

MYYTTI 2.

2. Monikulttuurisuuskasvatus tärkeää vain silloin, kun ryhmässä on maahanmuuttajia

- Ei nähdä erojen olemassaoloa valtaväestön keskuudessa tai ei nähdä niitä merkittävinä (liitetään erot maahanmuuttajiin)
- Erityisesti valtaväestöön kuuluvat tarvitsevat ymmärrystä moninaisuudesta, koska heillä ei ole kokemusta vähemmistönä olemisesta (Nieto, 2004).

MYYYTTI 3.

3. Monikulttuurisuuskasvatuksella pyritään vain vaikuttamaan valtaväestön lasten asenteisiin värillisiä ja vähemmistöjä kohtaan

- Sosiaalinen epäoikeudenmukaisuus vaikuttaa sekä valtaväestön että vähemmistölasten sosiaaliseen kehitykseen
- Lapset oppivat valtaan liittyviä kysymyksiä tarkkailemalla toimintaa ympäristössään
- **Identiteetti**kehityksen merkitys

MYTTI 4.

4. Lapset ovat tietämättömiä ihmisten välisistä eroista ja epäoikeudenmukaisuuksista

- ”Lapset eivät ole tietoisia eroista ellei niitä hänelle osoiteta”
 - kuvastaa vallitsevaa diskurssia ja vaikuttaa edelleen voimakkaasti kasvatuksessa
 - vaikeista asioista ei puhuta lasten kanssa
- Lapsella itsellään on aktiivinen rooli siinä, miten hänen näkemyksensä kehittyvät esimerkiksi ympärillään ilmenevistä sosiaalisista epäoikeudenmukaisuuksista
- Kouluun mennessään lapsella on jo kehittynyt näkemys ihmisten välisistä valta-asetelmista (ja niihin liittyvistä toimintamalleista).

VARHAISKASVATUSSUUNNITELMAN PERUSTEET, 2016

Yhdenvertaisuus, tasa-arvo ja moninaisuus

Varhaiskasvatus edistää suomalaisen yhteiskunnan demokraattisia arvoja, kuten yhdenvertaisuutta, tasa-arvoa ja moninaisuutta. Lapsilla tulee olla mahdollisuus kehittää taitojaan ja tehdä valintoja esimerkiksi sukupuolesta, syntyperästä, kulttuuritaustasta tai muista henkilöön liittyvistä syistä riippumatta.

Henkilöstön tulee luoda moninaisuutta kunnioittava ilmapiiri.

Varhaiskasvatus rakentuu moninaiselle suomalaiselle kulttuuriperinnölle, joka muotoutuu edelleen lasten, heidän huoltajiensa sekä henkilöstön vuorovaikutuksessa.

VARHAISKASVATUSSUUNNITELMAN PERUSTEET 2016

Vahva sosiaalisyhteiskunnallinen lähestymistapa näkyy sisällössä kautta linjan.

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, edistää sukupuolten tasa-arvoa sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa (Vasu, 15).

Jokainen lapsi on ainutlaatuinen ja arvokas juuri sellaisena kuin hän on (Vasu,19).

Tavoitteena on myös tunnistaa lapsen yksilöllisen tuen tarve ja järjestää tarkoituksenmukaista tukea varhaiskasvatuksessa tarpeen ilmetyä tarvittaessa monialaisessa yhteistyössä (Vasu, 15).

Kiusaamista, rasismia tai väkivaltaa ei hyväksytä missään muodossa eikä keneltäkään (Vasu, 19).

KUKA ON ERILAINEN?

Jos joku määritetään erilaiseksi, niin keneen verrataan? Itseenkö?

Onko joku/jotkut normaaleja/normi?

Keitä kuuluu normiin? Miksi? Kuka sen määrittää? Kenellä on oikeus määrittää erilaisuutta? Onko erilaisuuden normi sama kaikkialla?

Mitä tapahtuu hänelle, joka määritetään erilaiseksi?

ERILAISEKSI MÄÄRITTÄMINEN

Määriteltäessä joku erilaiseksi ”toiseksi”, on muistettava määrittelyn subjektiivisuus sekä määrittelyn vaikutus päätöksentekoon ja merkitysten luomiseen.

- Vaikuttaako määrittely osallisuuteen?

Merkityksellistä on se, miten erilaisuuteen suhtaudutaan, ei se, että olemme erilaisia

Colorblindness tarkoittaa sitä, että ei ymmärretä tai jätetään huomioimatta ominaisuuksiin liittyviä tekijöitä, jotka tuottavat henkilölle haittaa.

- Samanlaisuuden diskurssi

Colorblindness ei tarkoita sitä, että ”ei näe värejä”, sillä värillä on väliä!

STEREOTYPIAT

Oletus on, että ”me” olemme olemassa ja olemukseltamme oikeita eli normi

→ ”Toisia” ovat he, jotka poikkeavat ”meistä”

”Pitävät minuuttamme kasassa ja maailmamme järjestyksessä”

Ne eivät tuota uutta.

Miten niitä puretaan?

- Erialaisten näkökulmien tarkastelu
- Ilmiöiden syvällisempi tarkastelu

STEREOTYPISOINTI ESTÄÄ YKSILÖN NÄKEMISEN

Lokeroiminen yhden piirteen perusteella peittää yksilön muut ominaisuudet alleen

- "S2-lapset"
 - "maahanmuuttajat"
 - "erityislapset"
 - "muslimit"
 - "lestadiolaiset"
 - "somalit"
- ovat toiseuttavia määritelmiä

"Toiseksi" määrittäminen
vaikuttaa osallisuuteen ja
sitien identiteetin
muotoutuiseen.

JOKAINEN LAPSI ON YKSILÖ – EI VAIN KULTTUURINSA EDUSTAJA

*”Tässä talossa ei ole mitään itsestään selvää. Olen koettanut selittää henkilökunnalle, että on jätettävä vanha systeemi, jossa viikon päivät on teemoiteltu valmiiksi, koska **jokainen lapsi on yksilö** ja tarvitsee ehkä jotakin muuta kuin joku toinen lapsi. **Me emme saa luokitella heitä**, niin kuin että OK, tuossa on somalialaislapset, tuossa vietnamilaislapset ja niin edespäin. Sen sijaan meidän on nähtävä, että tuossa on tyttö joka tarvitsee jotakin ja poika joka tarvitsee jotakin. Ja meidän on löydettävä **sellaiset tavat, jotka ovat jokaiselle lapselle tyypillisiä tapoja oppia.**” (Päiväkodin johtaja)*

→ Käytänteet ja toiminnot tulisi nousta ja liittyä lasten elämään; opetuksen ja opetussuunnitelman pitää yhdistyä **lasten tarpeisiin ja kokemuksiin.**

IDENTITEETTI

Suomalainen
identiteetti?

Muslimi-
identiteetti?

Opettaja-
identiteetti

Saamelais-
identiteetti?

1. Suhtaudu ihmisiin kokemustesi perusteella eikä sen perusteella, mitä olet heistä kuullut.
2. Vältä yksinkertaistettuja ja helppoja vastauksia siitä, millaisia ihmiset ovat .
3. Vältä yksinkertaistettuja näkemyksiä siitä, mikä on “totta” ja “ei totta” puhuttaessa toisista “kulttuureista”.
4. Ymmärrä se, että jokainen yhteisö on monimutkainen ja kulttuurisesti moninainen – niin kuin omasikin.

(Breidenbach & Nyíri, 2009)

SUKUPUOLTEN VÄLINEN TASA-ARVO KASVATUKSESSA

Varhaiskasvatuksen tehtävä on edistää lasten kokonaisvaltaista kasvua, kehitystä ja oppimista yhteistyössähuoltajien kanssa. Varhaiskasvatus on **lasten tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta edistävä ja syrjäytymistä ehkäisevä palvelu**. (VASU, 14)

Varhaiskasvatuksen tavoitteena on antaa kaikille lapsille yhdenvertaiset mahdollisuudet varhaiskasvatukseen, **edistää sukupuolten tasa-arvoa** sekä antaa valmiuksia ymmärtää ja kunnioittaa yleistä kulttuuriperinnettä sekä kunkin kielellistä, kulttuurista, uskonnollista ja katsomuksellista taustaa. (VASU, 15)

SANOTTUA JA KUULTUA

”On ihan sama, onko lapsi poika vai tyttö.”

”Meillä kohdellaan kaikkia ihan samalla tavalla.”

”Lapsen sukupuoli ei vaikuta siihen, miten häntä kohtelen.”

ONKO NÄIN?

SUKUPUOLITTAVA TOIMINTA

Pojille tunnustusta älykkyydestä, tytöille ahkeruudesta

Tytöiltä vaaditaan esimerkiksi poikia huolellisempaa hienomotoriikkaa edellyttävää työskentelyä.

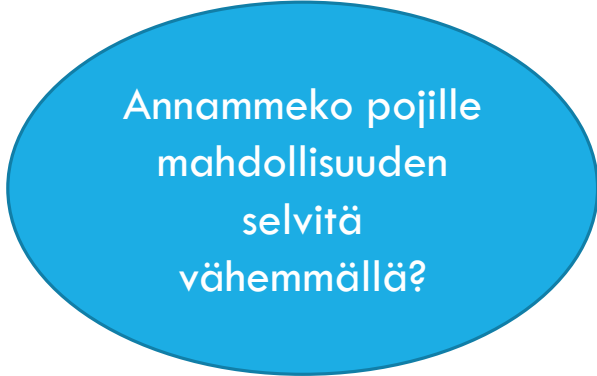
Tytöiltä vaaditaan hillitympää käyttäytymistä.

Poikien suorituksia arvioidaan helläkätisemmin ja lievemmin

- ”Pojat kehittyvät hitaammin”

Pojilta sallitaan rajummat otteet

- ”Pojat ovat poikia!”

Annammeko pojille
mahdollisuuden
selvitä
vähemmällä?

KESKUSTELUTEHTÄVÄ

Miten päiväkotitoimii sukupuolittavana ympäristönä?

PÄIVÄKOTI SUKUPUOLITTAVANA YMPÄRISTÖNÄ

Tilajako

Ryhmäjaot

Tehtävät

Henkilökunnan sukupuoli-ikäkauma

Materiaalit

Tasa-arvo kasvatuksessa: Etusivu

SUKUPUOLI-IDENTITEETTI JA SUKUPUOLEN ILMAISU

Sukupuoli-identiteetti

Sukupuoli-identiteetillä tarkoitetaan henkilön kokemusta omasta sukupuolestaan. Useimpien ihmisten sukupuoli-identiteetti vastaa heille syntymässä määriteltyä sukupuolta. Sukupuoli-identiteetti on kuitenkin aina yksilöllinen.

Sukupuolen ilmaisu

Sukupuolen ilmaisu tarkoittaa sukupuolen tuomista esiin pukeutumisella, käytöksellä tai muulla vastaavalla tavalla. Sukupuolen ilmaisu voi olla pukeutumista naiselle tai miehelle tyypillisinä pidettyihin vaatteisiin tai käyttäytymistä tai elehtimistä sellaisilla tavoilla, joita pidetään naiselle tai miehelle ominaisina.

Mitä teet, kun lapsi
ilmentää sukupuoltaan
epätyypillisellä tavalla?

SUKUPUOLEN MONINAISUUS

Lapset oppivat hyvin nopeasti, kuinka tyttöjen tai poikien “kuuluu toimia” ja tästä poikkeaminen saattaa aiheuttaa ahdistusta/kiusaamista, sillä silloin heidän identiteettiään kyseenalaistetaan.

Lapsuuden ajan sukupuolistereotyyppien vastaisen käytöksen aiheuttaman mahdollisen negatiivisen palautteen on todettu altistavan aikuisiässä ilmeneville mielenterveysongelmille.

Vanhempien (niin kuin muunkin ympäristön) avoimuuden ja hyväksyvyyden on todettu suojelevan sukupuoltaan epätyypillisesti ilmaisevien lasten myöhäisempää mielenterveyttä. (Huuska & Karvinen 2012.)

SUKUPUOLINEUTRAALI VAI SUKUPUOLISENSITIIVINEN?

Sukupuolineutraalilla kasvatuksella tarkoitetaan kasvatusta, joka pyrkii olemaan huomioimatta sukupuolta. Tämän kasvatusaatteen haasteena on, ettei neutraaliin pyrittäessä nähdä ollenkaan lasten välisiä eroja, eikä myöskään arjessa ilmeneviä sukupuolittuneita käytäntöjä. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 25.)

Sukupuolisensitiivinen kasvatus pyrkii tiedostamaan ja tarkastelemaan sukupuolistavia käytäntöjä. Tarkoituksena on, että kasvattaja tiedostaa ja tunnistaa sukupuolisensitiivisesti omaa toimintaansa ohjaavat ja yhteiskunnan puolelta tulevat asenteet ja käsitykset sukupuolista, sekä pohtii niiden vaikutuksia ja rajoituksia. (Ylitapio-Mäntylä 2012, 282–283.)

SUKUPUOLEN TASA-ARVOON VAIKUTTAVIA TEKIJÖITÄ

Media ja mainonta

- musiikkikanavat, tv-ohjelmat, mainokset, urheilijat, internet

Ympäröivä yhteiskunta

- Vanhemmat roolimallit, sukulaiset, työpaikat,
- <http://www.upworthy.com/kids-minds-are-blown-in-a-psa-designed-to-change-the-idea-that-jobs-are-tied-to-gender?c=ufb1>

Varhaiskasvatus, perusopetus ja muu koulutus

KASVATTAJA TASA-ARVOMALLINA

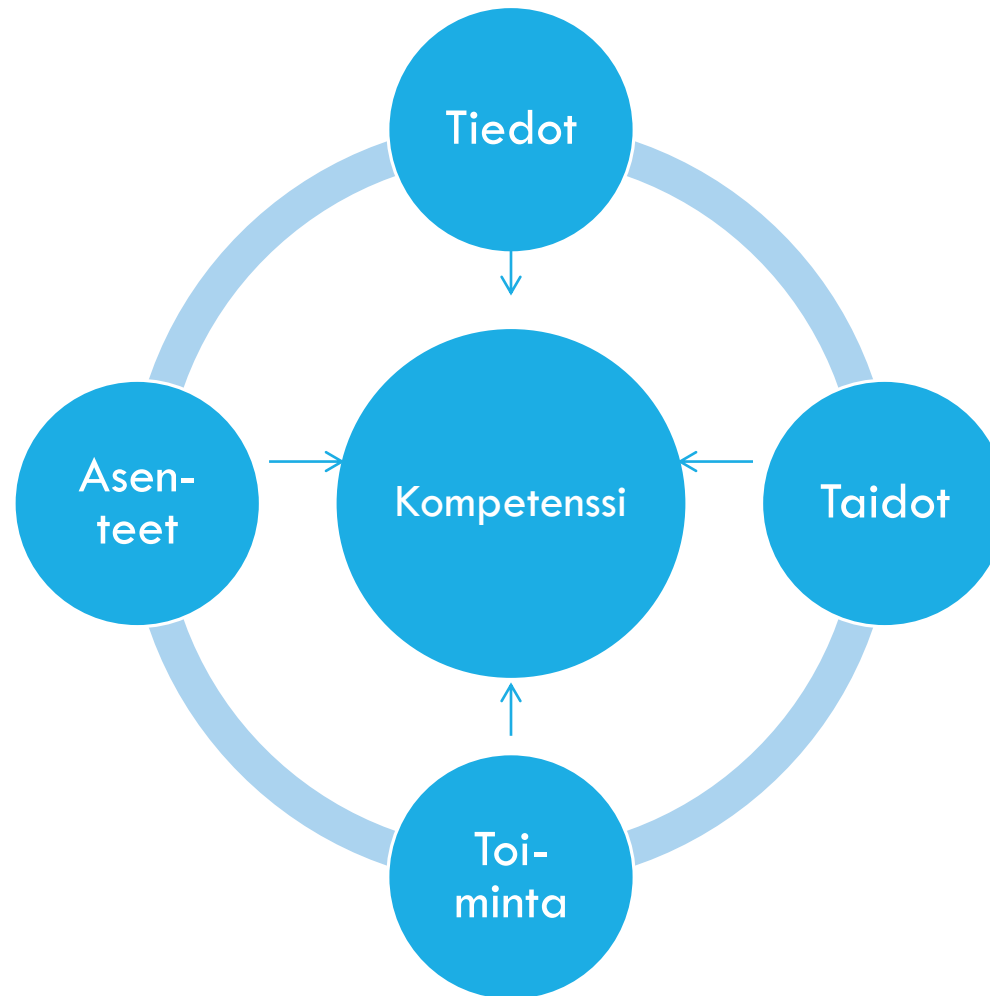
Kasvattajan omat sukupuolta koskevat käsitykset ja arvostukset ohjaavat hänen toimintaansa koulun arjessa

Käytännön toiminta siirtää ja vahvistaa kulttuurisidonnaisia sukupuolisia oletuksia sukupuoli-identiteettiään rakentaville lapsille.

- naisten työt, miesten työt
- ”tarvitsen tähän kaksi vahvaa poikaa”
- ”tytöt, tulkaapa auttamaan pöydän kattamisessa”

INTERKULTTUURINEN KOMPETENSSI

(ESIM. JOKIKOKKO 2002; 2010; DERVIN & KEIHÄS, 2012)

INTERKULTTUURINEN KOMPETENSSI

Interkulttuurinen kompetenssi viittaa haluun ja kykyyn toimia luontevasti erilaisissa kulttuurisissa ympäristöissä

Kyky olla vuorovaikutuksessa monenlaisissa tiloissa/tilanteissa, joissa arvot, uskomukset ja ennakkoluulot eriävät ja joissa jatkuvasti “going in many different directions” (Lopez, 2016).

Ei pelkästään yksittäisiä taitoja, vaan kokonaisvaltainen lähestymistapa

→ Eettinen orientaatio ihmisiä, elämää ja moninaisuutta kohtaan

Oma kulttuuri/viitekehys toimii usein rajoittavana tekijänä

- toisen ymmärtäminen vaatii aikaa ja työtä

Riippuvainen myös henkilön taustoista

- Kokemukset, kriisit, merkittävät toiset, yksilöllinen reflektio

TIETOISUUS JA TIETO

Tietoisuus omasta taustasta ("kulttuurista")

- ▶ Koodit, jotka ohjaavat ajatuksia, uskomuksia, käyttäytymistä
- ▶ auttaa kohtaamaan ja ymmärtämään toista

Tietoisuus myös toisenlaisista maailmankatsomuksista ja elämäntyyleistä ja niitä ohjaavista tausta-ajatuksista

Kyky nähdä ihmiset yksilöinä; ymmärrys kulttuurien ja identiteetin **monikerroksellisuudesta ja muuttuvuudesta**, leimaamisen välttäminen

Yhteiskunnallinen tietoisuus

Globaalien näkökulmien tuntemus

TAIDOT

Taito asettua toisen asemaan

Taito olla kriittinen, mutta samalla rakentava

Taito nähdä; kyky **tunnistaa** ennakkoluuloja ja asenteita yksilöiden ja instituutioiden tasolla

Kyky sopeutua muuttuviin olosuhteisiin

Kyky tutkailla asioita useasta eri näkökulmasta

→ Moniäänisyyden tunnistaminen ja ymmärtäminen

Kyky toimia kontekstin ja tilanteen mukaan

- ▶ tarkoituksenmukaisuus ja sopivuus

ASENTEET

Vaikein osa-alue; syntyvät aikaisin

Positiiviset asenteet ovat edellytys tasa-arvoiselle ja sosiaalisesti oikeudenmukaiselle toiminnalle

Paljon tiedostamattomia asenteita

- muuttaminen vaikeaa

Omien asenteiden ja ennakkoluulojen kohtaaminen voi olla tuskallista

- tilanteiden väistäminen

TOIMINTA

Pelkkä tieto ei riitä → tarvitaan toimintaa

Aktiivinen puuttuminen epäoikeudenmukaisuuksiin

- syrjinnän ja rasismien vastustaminen
- oman työpaikan/oppilaitoksen sisällä

Sosiaalisesti oikeudenmukaisten ratkaisuiden etsiminen

Toiminta päiväkodin, koulun ulkopuolella

KESKUSTELUTEHTÄVÄ

Miten syvennän omia kompetenssejani,
miten vaikutan työyhteisöni
kokonaiskompetenssin lisäämiseen?